

САМУР

№ 8 (362) 2023-йисан 28-сентябрь

Онлайн

1992-йисан январдилай акъатзава

Цийивилер

www.samuronline.com

И ЧИЛ ХАЙИ ДИГЕ Я

ХЪВАДАЙ ЦИВ ТАЪМИНАРДА

Алай йисан 11-сентябрдиз Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева гзаф кар алай серенжем къабулна. И серенжем-

див къадайвал, Исмаиллы райондин Ивановка, Уштал, Къалагагъ, Солтанкенд, Гъажигъетемли, Рушан, Венг, Моллаисакълы ва Муъжугъефтеран хуьрера яшамыш жезвай 11 агъзур агъалияр хъвадай цив таъминарда.

Гуйчай вацлай тухванвай къилин цин гунгар, гъакни чкадин гунгарар цийикла тухккюьрун патал Азербайжан Республикадин Президентдин игътиягда авай фондунай «Азерсудиз» эвелдай 12 миллион манат пул чара ийида.

МАД СА КЪУРУХ

И йикъара Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева «Хиналугъ ва Куьчери рехъ» тIвар алай Гьукуматдин тарих-

динни медениятдин ва этнографиядин къурух тухккюьрун патал серенжемдиз къул чIугунва. Къуба, КцIар, Шамахи, Къобустан, Абшерон ва Гъажикъабул районрин чилерай тIуз Къуба райондин Хиналугъ хуьряй Пирсаатдин цин гъамбарханадал къван физвай 200 километрдин Куьчери рехъ гзаф йисара Ширван ва Къуба регионрин малдарвилини майишатри менфят къачунвай метлеблур хехъ я.

И рекъикай малдарри исятдани менфят къачузва. «Куьчери рекъе» тарихдинни медениятдин гзаф къиметлу гуймбетар дуьшуьш жезва. Абуьр терг тавуна хуьн патал «Хиналугъ ва Куьчери рехъ» тIвар алай къурух арадал гъун къарардиз къачунвайди я.

ЦИЙИ МЕКТЕБ

Къуба райондин лезги Дигагъ хуьре пуд гъавадин цийи мектеб эцигна кардик кутунва.

360 аялди кIелун патал эцигнавай мектебда вири жуьредин къулайвилер арадиз гъанва. Вири кабинетар компютеррив ва маса аваданлухрив таъминарнава. Чехи спортдин зал, ктабхана, фу недай кIвал, ял ягъидай чкаяр аялрин ихтиярда вуганва. Ина лезги чIалан тарсарни гузва. Хъсандиз кIелуналди ва гъар йисуз институтрик экечIзавай жегъилрин къадардалди Къубадин маса мектебриз чешне къалурзавай Дигагъ хуьруьн мектебдихъ къилди цин гъамбархана ва трансформаторни ава.

КцIар райондин Зинданмуругъ хуьр

ТЕРРОР ТУХУЗВАЙБУР КУКIВАРНА

Азербайжандин Яракълу Къуватри Къарабагъда террор къилиз тухуз алахъай эрменийрин къуватар муьтIуьгъарна

Алай йисан 19-сентябрдиз Къарабагъда Азербайжандинни Эрменистандин яракълу къу-

а шартIар:

1) Азербайжандин Къарабагъ зонада авай Эрменистандин яракълу къуватар чпин яракъар туна чи чилерай акъатна кланзава.

2) Эрменийри вири яракъар, суьрсетар ва техника вахкана кланзава.

3) И крар Россиядин ислягъвал яратмишзавай контингентдихъ галаз санал къиле тухузва.

Эхъ, эхирни Эрменистандин чулав къуватар ислягъвилини рекъиз атана, Азербайжанди вичин суверенвал тухккюьрна.

ватрин арада ягъунар къиле фена. Адалай вилик Хожавенд районда мина пад хъана ва Азербайжандин Къенепатан Крарин Министерстводин полисарни галаз 9 кас гъелек хъана. 24 сятдин къене Азербайжанди Къарабагъда эрменийрин террордин вилик пад къадай крар къиле тухвана.

20-сентябрдиз эрменийри лацу пайдах хкажна. Сятдин 13:00-даз абуьр Бакудин агъадихъ галай шартIар къабулна ислягъвилини рекъиз атана. Ингъе

«САМУР»

ХЪТЪ САМУР

Редактордин гаф

И мукъвара YouTube-да акур са видеоди зун кьарсурна. Къцепатан уьлквейрикай сада туьквенра маса гуз тахьана амуькай пекеринни кьвачин кьапарин хараяр кьватл хьанвай и кьил, а кьил авачир хьуртар кьалурзавай. Вичин агъалияр гишила, мекъила авай са уьлкведин карчийрин и гунагь карди дуньядин инсанрин пагь атланвай. И пек-лек кесибриз тагана хкадарнавай абуруз вуч лугьун?

Эхь, гъайиф хьи, дунья анжах кхьенвай, кьабулнавай кьанунри идара ийизва. И кьанунра лагъайтла, сувабар кьазанмишунихь ялдай майилар тимил ава. Вири крари кьанунрив кьаз тиртла, абура мергьаметлувиликхьни ялдай ихьтин тлалабунарни жедай:

– Кесибриз куьмекдин гъил яр-гьи авун девлетлубурун буржи я.

– Авайда авачирдан гьалдикай хабар кьуна клан я.

– Суваб крар авун гьар са инсандин везифа я...

Гъайиф хьи, ихьтин кьанунар дуньядин са гьукуматдини кьабулнавач. Я хьсанвилер тийизвай, суваб крарихь гелкьезвачир инсанриз жаза гунни абурун кьанунра авач. Садаз вад квалер аваз, са масадаз кумани жагьин тийиз, гьа вадакай сад игьтияж авайдав вугудай кьанун гьалтнач зал. Дуньядин гьахь-

сузвилерни татугайвилер арадай акьудиз кланз агъзур йисар ятлани, инсанривай гьелени гьалатл квачир кьанунар арадал гьиз хьанвач.

Вуч хьсан я хьи, и гьалатларни татугайвилер тимиларун патал Аллагда регьимлу, инсафлу, суваб крарихь ялдай инсанар халкьнава. Гена абуру авайди, гена абурун суваб крарикай риклериз экв чиклизвайди! Зални гьалтнава ахьтин инсанар. Чав чуклур тавуна чпи игьтияж авайбуруз куьмекзавай, келлиз тазвай, начагьбур сагьарун патал пулунин такьатар чара ийизвай абуру Аллагдадин клани луклар я.

Вилик фенвай гзаф уьлквейра гьукуматдихь хьиз, девлетлу ксарихьни гьуьгуьллувилелди кьабулнавай кьилдин программаяр ава. Дарвилера авай, игьтияж члугвазвай, начагь инсанриз куьмек кьалурун патал абуру йиса садра чпин бюджетдай кьилди пулун такьатар чара ийида. Са кьадар ишлемишнавай техника, пек-лек, мебель, ктабар ва маса затлар кландай инсанар, тешкилатар, идараяр жагьурна и затлар риклин сидкьидай абуруз багьишда. Са патяхьай суваб кьазанмишда, муькуь патяхьай цуру затлар арадай акьудда.

Уьлкведа девлетлу ксар гьикьван пара хьайитла, кесибрин кьадар са гьакьван тимил

жеда. Вучиз лагъайтла авайда авачирдаз, тухбуру гишинбуруз куьмек гуда.

Гъайиф хьи, чи патара и кардин акси яз, чпик пул акатунивай нефс кьати жезвай, кьекьерай акьатзавай, ял киткизвай, чпин хайибурни кваз такьазвай

девлетлубур арадал кьезва. Ахьтинбур чал гьар сана дуньшуйш жезва. Гьа ихьтин са инсандикай лугьуз кланзава.

Кьве вах я абуру. Дидеди кесибвилелди, гьуьл авачиз хвена, чехи авуна гьуьлуьз гайи кьве вах. Чехиди шегьерда яшамеш жезва. Заводда фялевиле кваллахзавай адахь кьуд аял ава. Гьуьл цуд йис я месе аваз. И хизан акьван кесибвилелди яшамеш жезва хьи, риклин гьал атлуда инсандин.

Гъвечли вахан гьуьл лагъайтла, районда чехи кьуллугьдал ала. Адахь гегьенш квалер, багь, са шумуд машин ава. Ваха-

рин араяр серин я. Анжах хийир-шийрдик аквада абуруз садаз сад.

Садра гьикл ятлани вичин багьдин кватлнавай бегьер недайди авачиз китлизвайдакай шел-хвал авуна ада заз. И гафар ван хьайила эхиз хьанач завай:

– Жуван кесиб вахаз ракьура тун майваяр. А кесибдин аялар са ичинихь цигел я.

– Ичер кланзавайтла, атана тухурай, – лагьана дишегьлиди. Заз хьлагьдай гаф кьажгьанач. Адан шегьерда авай вах вилерикай карагна зи: кваллахдалди хкатнавай, вилера гьамиша гьам авай дишегьли. Вичиз кьилелай алахдай кьванди авай и ваха четинвилелди кьил хуьзвай вахан гьиликай кьуртла жечни? Абуру са хизанда, са суфрадихь чехи хьанвай хайибур тушни? И кьайивал адан рикле ни тунвайтла?

Аял члавар риклел хтана зи. А береда гзаф инсанар инсафлу тир. Авайбуру авачирбуруз гудай, куьмекдин гъил яргьи ийидай. Са береда муаллимри кесибриз куьмек гуз кланз чпихь мумкинвилер авай хизанрай тир аялрин куьгьне ктабар кватлна ктабханада тадай ва цийи ктабар кьачуз тежезвайбуру гьабур инай тухудай. Гьаклни садбуру аялрин артух пек-лек кватлна мектебдиз тухудай. Чпихь мум-

кинвилер авачир хизанар патал и пекер чехи куьмек тир.

Кесибар гьар девирда хьайиди я. Анжах гилан девлетлубур виликанбурулай тафаватлу я. Захь са чирхчир ава: кьуд телевизор ава адан квалеле. Абурукай кьвед ништа, ишлемиш тийиз гьикьван вахт ятла. Абурун кьуншидал чпихь касни авачир кьве пенсионер яшамеш жезва. Чпин телевизор члур хьанвайвилей абуру цийи телевизордихь цигел я...

Кваллахал фидайла рекьин кьережда, хьуртал гадарнавай цийи ктабар акуна заз. Са береда ихьтин ктабар кьачун патал тонаралди макулатура вугудай инсанри талукь идарайриз. Гила герексуз шейэр хьиз гадарзава садбуру ктабар. Михьи, кьуру чкадал эциг тавуна, хурхадиз гадарзава кьиметлу эсерар. Гадарзава хьи, садавайни менфят кьачуз тахьурай. Вуч лугьун ихьтин инсанриз? Ихьтин ксариз хьсандни писд, сувабни гунагь чир женни?

Заз чиз, хьсанвал ийиз алакьун илим я. И илим чирна кланзавайди я: хизанда, мектебда, жемиятда. Бубайрин гафар велерив агакьарун чарасуз я:

– Хьсанвал ая, амма жува авур хьсанвилакай рахамир, хьийизмайдакай фикир ая. Сувабрихь яла...

ТАРИХ АВАЙВАЛ

1992-йис. Азербайжанвияр
Хожалыдай акьатзава

2023-йис. Эрменияр Ханкендидай акьатзава

ЧИ КУЬГЪНЕ ГАФАР

Са шумуд виш йисар инлай вилик халкьди менфят кьачур гзаф асул лезги гафар риклелай ракурнава. А гафар кьериз-цларуз чи классикрин, гьаклни бязи гилан кьелемэгьлийрин эсерра дуньшуйш жезва. Агдадихь чна клелдайбурув лезги члалан куьгьне кьатарин са кьадар гафар агакьарзава.

Агьарам – лайихвал. *Фитнедалди ви агьарам атлайла, Клан жечни бес ваз мес суруз галчуриз?* Етим Эмин. Кландач рекьиз гафар амаз лугьудай.

Алавар – рушаз ва рушан хизандиз чамран патай гьидай пишкешар.

Бахлу – XVIII-XIX виш йисара Ахцегьай маса хуьруьз тухузвай руш.

Бургьа – кьеви. *Фикир бургьа, фишл гьавгьа, бед хиял, Дунья-девет ви риклелай фидайд туш.* Етим Эмин. Нефсиниз.

Виргьн – хьипи рангунин нуькл («иволга»).

Гьалавар – чамран мукьва-кьилири сусал кьил члугваз кьведайла гьидай затлар.

Гьек – хайи кьаб куклур хьийидай, вич какадин хьиредикай, памбагдикай ва киреждикай газурдай затл.

Жакьан – клам квай чка. *Дагьдин клане авай жакьандани кваз циф жедай.* Зияудин Эфендиев. Яркли-жуван руш.

Жигьур – тух тежедайди. *Зи хуьре, зи аял вахтара, тух тежедайдаз «жигьур» лугьудай.* Расим Гьажи. Чун чаз килигайла.

Зарбаф – 1) кьизилдин гьал кваз хранвай парча. *Хуьда за вун дере, зарбаф дибда.* Етим Эмин. 2) Гьа парчадикай хранвай перем. *Кьуьлуьн фу нез алуьк итекдин зарбаф.* Хуьруьг Тагьбир. Гьуьгьезрин хуьр.

Ипил – кларасрин кватлал.

Кадгьун – хьсан хьун. *Стхадиз вахарин уьмуьр кадгьана акун риклин секинвал тушни бес?* Азедин Эсетов. Бахтаварар.

Куьлягь – икрагь хьанвай гьал.

Кьурбуцай – туьнт гьиссерин инсан. *Ам, валлагь, кьурбуцай хьтинди я.* Зияудин Эфендиев. Рамзият.

Кьуц – 1) арабадин чархуна цлапурар кьунвай кларас; 2) члахар ийидай дингинин кларас.

Мутак – кланик кутадай хуьуцуган.

Нанахар – нен тийидай хьчар.

Пахта – са хуьряй маса хуьруьз фин патал гудай налог.

Пахтачи – налог кватлзавай кас.

Пуьнуьг – регьуьн гигинин кьилик кутадай раькь.

Решн – акахьай рангарин.

Саклан – яцлу кьулуникай раснавай клатл.

Синкьил – регьуьн клун.

Уьндуьг – дагьлара хиперин члур (уьруьш).

ЛЕЗГИ ЧАЛАР КУКІВАР ЖЕЗВА

■ Виш йисара чапхунчийривай кукІвариз тахьай лезги чІалар квахьдай йикъал атанва. Вучиз? Жаваб жагъурун патал будугъ, къирицІ, хиналугъ чІаларин лексикадиз вил вегъен бес я. Ала-тай виш йисара, иллаки советрин девирда и чІаларин кьилел чІехи мусибатар атана. А чІаларин лексикада вишералди хайи гафар амуькнач, абурун чка маса чІаларин гафари къуна. И кар къедалди давам жезва ва будугъ, къирицІ, хиналугъ чІалар аморф чІалариз элкъез, къвердавай чпин диде чІал тир лезги чІалавай къакъатзава.

XX виш йисарал къедалди лезги чІала-лай вичин сихилдин вири чІалар генани мукъувай хуьз алакьнай. Вучиз лагъайтІа Къафкъаздин къадим ва чІехи чІаларикай тир лезги чІалакай гьам региондин агъалийри, гьамни къунши халкъарин векилри гегъеншдиз менфят къачузвай. Бязи тарих-чийри кхъизвайвал, гъеле XVIII асирда Лезгистандин агъалийрилай гъейри Да-гъустандин са шумуд аялатдин – Акуша-дин, Дженгутендин, Къаракъайтагъдин, Къазикъумухдин, Табасарандин агъалияр-ни лезгидалди рахазвай (Килиг: Кавказ-цы. 1750-1820. Новейшие географичес-кие и исторические известия о Кавка-зе, собранные и пополненные Семеном Броневским. Москва, 1823). С.Бронев-скийдиачІавузчапдайакъудайКъафкъаздин чилерин картадиз вил вегъейтІа, лезги чІа-лакай гьикъван чІехи чилерал менфят къа-чузвайтІа хъсандиз къатІуниз жеда.

Гъайиф къведай кар ам я хьи, гила Да-гъустандин бязи алитар ихътин делилар кваз такъуна лезги чІала тарихда къугъвай роль тІимилариз алахъзава. Профессор Н.С.Джидалаева гъатта са халкъ тир лезги-яр, агъулар, рутулар, табасаранар, цІахурун сад-садахъ галаз лезгидалди ваь, азербай-жан чІалалди рахазвайди тир лугъзува. Ада кхъизвайвал, азербайжан чІал гьакІни лезгийрин, табасаранрин ва Кьиблепатан Дагъустандин маса халкъарин эдебият чІал тир къван. И касдиз гъеле VII-VIII виш йисарал къедалди лезгийри хайи эдебият чІалакай менфят къачурди чизвач.

Лезги чІаларикай ягъанатна, лак чІалан роль артухариз алахъзавай алимди кхъиз-ва: «Адет яз «гъвечІи» халкъдин векилриз «чІехи» халкъдин чІал чидай. Месела: агъулриз, арчийриз, кубачивийриз ва ма-сабуруз лак чІал чидай» (Н.С.Джидалаев. Языковая жизнь Дагестана. В кн.: Язы-ки Дагестана. Махачкала-Москва, 2000, с.29). Ихътин ксариз чир хъун герек я: сад лагъайди, лакар садрани Дагъустандин чІе-хи халкъарин жергеда хъайиди туш. Къве республикада яшамш жезвай лезгийр лагъайтІа, неинки Дагъустандин ва Азер-байжандин, гьакІни Къафкъаздин чІехи халкъарикай я. 1886-йисан статистикадин малуматрай аквазвайвал, XIX виш йисан эхирра анжах Дагъустанда лезги халкъари вири агъалийрин 27,22 процент тешкил-завай. Аварар чпин группадик акатзавай халкъарни галаз 20,20, даргийр 18,08, къу-мухар 10,26 процент тир. Лакрин къадар 48 агъзур касдив (8,15%) агакъзавай.

Къвед лагъайди, а чІавуз лак агъалияр (абуруз къазикъумухар, лезгийри яхулар-ни лугъуда) чеб лезгидалди рахазвай. Гъа-вилай урус тарихчийри кхъенай: «Къазикъ-умухар иниз къадимдай атанвайбур я, ву-чиз лагъайтІа лезгийрик акахъай абурун татар чІал туна, лезги чІалалди рахазва (Кавказ-цы. 1750-1820. Новейшие географичес-кие и исторические известия о Кавка-зе, собранные и пополненные Семеном Броневским. Москва, 1823, с. 190).

Пуд лагъайди, тарихдин чешмейра къа-лурнавайвал, лезги чІал гъеле XIV асирдал къедалди Къафкъаздин лап чІехи, гъатта маса чІалар вичин къене цІурурзавай чІал тир. Гъавилай туьркверин машгъур тарих-чи Зеки Велиди Тогъана кхъенай: «Маса чкайрай тир Гъезер ва Къипчах агъалий-рикай вахтар алатунивай Дербентдинни Ширвандин арада яшамш жезвай чкадин агъалийрик акахъиз Лезги жезвай» (Zeki Velidi Toğan. Umumi Türk Tarihine Giriş. Cild 1. İstanbul, 1946, s. 441).

Маса туьрк тарихчиди, Шерафеддин Эре-ла кхъенвай гафар рикелел хкин: «Лезгий-ри Дагъустанда анжах чеб хвенач, гъа са вахтунда чпин патарив гъай къуншиярни чпин арада цІурурдай бажарагъ къалурна. Абурулай гъейри къе чеб амачир Албанар-ни Аланар, рагъкъечІдай патай рагъакІ-дай патаз атай чІехи къуватрин амуькъяр, гьакІни Араб сердерри стратегиядин жи-гъетдай важиблу чкайриз куьчарай Арабар гъаф зурба халкъ тир Лезгийрик акахъна, чпин чІалар ва жуввал квадарна Лезгила-миш хъана» (Şerafeddin Erel. Dağıstan ve Dağıstanlılar. İstanbul, 1961, s.17).

Чи къадимвал, чи чІехивални къудратлу-вал эхиз тахъай чІулав къуватри советрин девирда лезги халкъарикай хъиз, лезги чІа-ларикайни къисас къахъуна. 1920-1952-йи-сара агъулриз мектебра лезги чІалалди тар-сар гана. Гъавилай абурувай чпин чІал хуьз хъана. 1952-йисалай 1992-йисал къедал-ди, яни 40 йисуз и халкъдин чІала цІудрал-ди асул агъул гафар урус гафаралди эвез хъана. И халкъдиз дидед чІалал кІел-кхъин анжах Совет гъукумат чкайдалай гуьгъу-низ несиб хъана.

Лезги чІалан группадик акатзавай арчи чІалаз гъафни-гъаф маса чІаларин гафар атанва. Абуру авар ва урус чІаларалди кІе-лиз мажбурнава.

Рутул чІалан кьилелни чІехи мусибатар атана. 1952-йисал къедалди Совет гъуку-матди рутулрив урус ва азербайжан чІала-ралди кІелиз туна. 1952-йисалай лагъайтІа, мектебра тарсар анжах урус чІалалди гана. Дидед чІал рутулри 1993-йисалай чирзава.

ЦІахур чІални барбатІ гъалдиз гъана. 1954-йисалди цІахурри азербайжан чІалал-ди кІелна. 1954-йисалай абуру урусдалди кІелиз мажбурна. ЦІахур чІалалди кхъинар 1991-йисуз арадиз атана ва гила юкъван мектебрин агъа синифра и чІални чирзава. ЯтІани и чІалаз мадни маса чІаларай гъаф гафар къевезва.

1959-йисуз Табасаранда хъайи машгъур этнограф Л.Лаврова вичин «Этнография Кавказа» ктабда гъахълу яз маса чІалари табасаран чІал арадай акъудзавайди къейд авунай. Ингъе лезги чІала табасаран чІал арадай акъатиз тунач. Лезгийрин тарихди-кай къе ктаб кхъенвай тарихдин илимрин доктор М.М.Ихилова кхъейвал, чпин диде чІал – лезги чІал хвеначиртІа, табасаран-вийр мадни пара ассимиляция хъунухъ мумкин тир. Лезги чІал абуру патал къалхан хъана.

Гъайиф хьи, Азербайжанда лезги чІа-лавай маса лезги чІалар патал яргъалди къалхандин роль къугъваз хъанач. Вучиз лагъайтІа ина Совет гъукуматди лезги чІа-лан вичиз генани гъаф басрухар гана. Кад-рийр ва маса такъатар агакъзавачирвилай гъаф лезги хуьрера дидед чІал чирзавач. Лезгийрихъ хайи чІал хуьн ва вилик тухун патал къетІен такъатар тир радио, телеви-дение, аялар ва жегъилар патал газетар, журналар, институтра хайи чІалан муал-лимар гъазурдай факультетар авач. Лезги чІалалди тарсуни ктабар агакъзавач.

Лезги чІал вич кІевера гъатнавайвилай адан группадик квай чІаларни кукІвар жез-ва. «Асул будугъ гафарин фонд туькІуьр-навай лексемрин чІехи пай амач ва абуру арадал хкун мумкин туш» (Мейланова У.А. Будухско-русский словарь. М., 1984, ч.200). «Исятда Азербайжанда яшамш жезвай 15 агъзур будугъвидикай анжах 3 агъзур касдиз вичин дидед чІал чизва» (Бу-дугълу-Пириев В. Будугъ ва будугъвийр (азербайжан чІалал). Баку, 1994, ч.15).

Гъа инал лугъун хьи, къирицІ чІалан гъа-ларни са акъван хъсанзавач. Са вахтунда Бакудин Славян Университетдин доцент Вели Хидирова кхъейвал, къирицІ чІала тахминан 4 агъзур къван асул къирицІ га-фар ама. Алай вахтунда Къуба ва Хачмаз районра 30-дав агакъна къирицІ хуьрер аватІани, абурун агъалийри дидед чІалакай тІимил менфят къачузва. Гъаф хуьрерин агъалияр азербайжан чІалалди, бязи хуьре-рин агъалияр лагъайтІа, лезгидалди рахаз-ва. XX виш йисан юкъвара къирицІдалди 6000 кас рахазвайтІа (Килиг: Саадиев Ш.М. Кърызский язык/Языки народов СССР. Т. IV. М., 1967, ч. 627) гила абурун къадар генани тІимил хъанва. Исятда къи-рицІ чІалан лексикадин 60-65 процент къа-чунвай гафарикай ибарат я.

Тарихдин вакъийри будугъ ва къирицІ чІалариз хъиз, хиналугъ чІалазни гъаф бас-рухар гана. И чІал маса чІаларай, иллаки азербайжан чІалай гъафни-гъаф гафар къа-чуз мажбуру хъана. Амма са вахтунда хина-лугъвийр лезгидалди рахазвай ва гъавилай абурулай дидед чІал генани хъсандиз хуьз алакьнай. XVIII виш йисан сад лагъай па-юна урус тарихчийри кхъенай хьи, Будугъ, Хиналугъ, КъирицІ, Жек, Элик ва Гъапут хуьрерин агъалияр лезгидалди рахазва (Килиг: Гербер И. Г. Описание стран и народов вдоль западного берега Каспий-ского моря. 1728 г. – История, геогра-фия и этнография Дагестана. М., 1958, ч. 80-82).

XVIII виш йисан къвед лагъай паюнилай гагІунна азербайжан чІалан тагъсирдик ака-тай хиналугъ чІала гуьгъуьнин виш йисара и чІалай вишералди гафар къачуна, лезги гафарин са пай вичи арадал гъайи гафарив эвез авуна. Гъа икІ, XIX асирда хиналугъ чІал В.Легкобытова ва И.Березина кхъей-вал, «къубавийр ва лезгийр гъавурда акъаз-вачир чІалаз» элкъвена. Алай вахтунда будугъ чІала хъиз, хиналугъ чІалани асул хайи гафарин фонд туькІуьрнавай лек-семрин чІехи пай амач.

Лезги чІалар кукІвар хъуникай, квахъу-никай хуьн патал вуч авуна кІанзава? И суалдиз азербайжанви алитар тарихдин илимрин доктор Къемершагъ Жавадова ихътин жаваб ганва: «Будугъвийр тІебии ассимиляция хъунин вилик пад къун патал-ди абуру санал, сигъдаказ яшамш жезвай хуьрерин мектебрин агъа синифра аялриз будугъ чІалан тарсар гун чарасуз я. Гъа икІ, мектебра къирицІ, гъапут ва хиналугъ чІаларни чирна кІанзава. И халкъари бине кутунвай хуьрера са шумуд виш ва я агъ-зурдав агакъна агъалияр яшамш жезвайди фикирдиз къачуртІа, и агъалийри къверда-вай чпин дидед чІал квадарзавайди ашкара я. Гъавилай и месэладикай хъсандиз фа-гъум авун, дуьньядин картада анжах Азер-байжандин чилерал алай и этносар хуьн чи буржи я» (Къемершагъ Жавадов. Азер-байжандин къадардиз тІимил халкъар ва милли гъвечІи паяр (азербайжан чІа-лал). Баку, 2000, ч. 180).

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ

КВЕЗ ЧИДАНИ?

ФЕТАЛИ ХАНДИН КУЬМЕК

■ Кьилди лезгийрин Куьре ханлух ара-дал атуни карда Фетали ханди чІехи роль къугъванай. Ада вичин душман тир Къазикъумухдин гъаким Мегъамед хан-дин хва Шагъмардан бег вичин патаз чІу-гунай. Шагъмардан бег бубадикай хъелна Фетали хандин кьилив фенай ва адахъ га-лаз сад хъанай.

1759-йисуз Фетали ханди Куьре ви-ляятдин кефер пад (Къепиррин хуьрел къван), гъакІни Гуьней магъал кьилди идара авун патал Шагъмарданав вугана ва адахъ хандин ичтиярар авайди малумар-

на. 1788-йисуз Шагъмардана Къурагъ ма-гъални Куьредихъ галкІурна ва Къафкъаз-дин чІехи ханлухрикай сад арадал атана. И ханлухдихъ гъаф агъалияр ва хуьруьн майишат вилик тухудай хъсан мумкинви-лер авай. Ада къунши ханлухрихъ галаз мукъувай алишвериш ийизвай.

Куьре ханлухди 1864-йисан эхирралди давамна. 1865-йисуз урус пачагълугъди ина Куьре округ тешкилна. 1929-йисалди давамай и округдик Дагъустандин гилан СтІал Сулейманан райондин, Къурагъ, Агъул, Хив, Мегъарамдхуьр районрин ва Кьиблепатан Табасарандин чилер акат-завай.

Гуьгъуьнин йисара машгъур цІахур-ви алитар Селим Жаферова А.Н.Генкодин гъарфарандикай менфят къачуна мек-тебра цІахур чІалал кІелзавай аялар патал тарсуни ктабар кхъена. С.Жаферов гъакІ-ни азербайжан чІалал студентар патал кхъенвай «Гилан азербайжан чІал» учеб-никдин автор я.

ТІВАР ГАНАЙ

Машгъур лезги генералрикай сад Къа-занфаров Гъасан Къазанфаран хва (1841-1928) я. Вич Кьиблепатан Дагъустан-дин Мамрач хуьре дидедиз хъайи Гъасан Къазанфарова Урусатда вини дережадин чирвилер къачурдалай къулухъ военный инженерди хъиз, и улкъведин са шумуд виляятда кІвалахнай. Гъаф йисара Яр-гъал РагъкъечІдай патта яшамш хъайи ам вичихъ чІехи алакьунар авай кас тир. А девирда ада хъиз военный муькъвер сада-вайни эцигиз жезвачир.

Гъасан Къазанфарова шумудни са ин-женерривай тахъай са кІвалах кьилиз акъуднай. Енисей вацІал муьгъ эцигай-далай къулухъ урус пачагъди Гъ.Къазан-фароваз вичин кьилив эверна. И машгъур инженердин алакьунрикайни крарикай ха-бар авай пачагъди адаз генералвили чин ва къзилдин медаль гана. И вакъиадилай къулухъ лезги генералди 30-дав агакъна цІийи военный муькъвер эцигнай. Ени-сейдал эцигнавай муькъвел кьилди Гъасан Къазанфарован ТІвар кхъенва.

Гуьлхар ГУЬЛИЕВА

GƏNC ALİMİN BÖYÜK UĞURLARI

Samirə Məhəmmədrəhim qızı Rüstəmovaya 1980-ci ildə Qusar rayonunun Həzrə kəndində ziyalı ailəsində anadan olub. Həzrə kənd orta məktəbini qırmızı attestatla bitirib 1998-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin biologiya fakültəsinə qəbul olub. Orada bakalavr, magistr təhsilini fərqlənmə diplomları ilə başa vurub. 2003-cü ildən Bakı Dövlət Universitetində təhsillə paralel olaraq, AMEA Botanika İnstitutunun Məhsuldarlıq proseslərinin molekulyar-genetik əsasları şöbəsində baş laborant, kiçik elmi işçi vəzifələrində çalışıb, çalışqanlıqma və əldə etdiyi uğurlara görə elmi işçi vəzifəsinə keçirilib, sonralar böyük elmi işçi kimi fəaliyyət göstərmiş. 2016-cı ildən bu günə kimi adı çəkilən şöbənin əsasında yaradılmış Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun aparıcı elmi işçisi və eyni zamanda təhsil şöbəsinin müdürüdür.

2011-ci ildə molekulyar biologiya ixtisası üzrə stressə davamlılığın molekulyar və biokimyəvi mexanizmləri haqqında dissertasiya müdafiə edərək biologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi alıb. 2015-ci ildə elmlər doktoru hazırlığı proqramı üzrə dissertanturaya daxil olub və stressə cavabdeh genlərin ekspresiyasının tənzimlənməsinə dair doktorluq dissertasiyasını müdafiə etməyə hazırlaşır.

Gənc alimin tədqiqatlarında dünya elmi üçün yeni nəticələr əldə edilmişdir. Onun təcrübələrində buğdanın müxtəlif genomları səviyyəsində stressə davamlılığın tənzimləyən transkripsiya faktoru genləri aşkar edilmişdir. Azərbaycanda ilk dəfə olaraq, yeni genotipləşdirmə texnologiyası tətbiq olunmaqla, buğdanın rüseyim plazması yoxlanılmış və

effektiv davamlı gen mənbələri xarakterizə edilmişdir.

Yerli buğda genotiplərindən Dreb geni ayrılaraq müqayisəli bioinformatik analiz edilmişdir. Əldə olunan məlumatlar ABŞ-ın Biotexnoloji İnformasiyalar üzrə Milli Mərkəzinin məlumat bazasında yerləşdirilmişdir. Almaniya və Azərbaycan mənşəli buğda genotiplərində genlərin ekspresiyası müqayisəli təhlil edilmişdir.

Samirə Rüstəmovaya 100-dən artıq elmi əsərin müəllifidir. Onlar "Plant Gene", "Genetics and Molecular Research", "Biochemistry", "Advances in Biological Chemistry", "Global Journal for Research Analysis", "International Journal of Plant Research", "Photosynthesis Research", "Transactions of the Institute of Molecular Biology & Biotechnologies", "AMEA-nın Məruzələri", "AMEA-nın Xəbərləri (biologiya və tibb elmləri)" və s. jurnallarda dərc olunmuşdur. Springer, Nova Publisher, Wiley kimi beynəlxalq nəşrlərdə çap olunan 5 kitab fəslinin müəllifidir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu tərəfindən 2013-cü ildə gənc alim və mütəxəssislər üçün keçirilən müsabiqədə Samirə Rüstəmovanın rəhbəri olduğu layihə qalib gəlmişdir.

2019-cu ildə onun təqdim etdiyi elmi-tədqiqat proqramı Avropa ölkələrində post-

doktoral tədqiqatların aparılması üçün elan edilmiş müsabiqədə qalib gəlmiş, o, Almaniyanın Bonn Universitetində elmi-tədqiqat işi aparmışdır. 2022-ci ildə yenidən adı çəkilən universitetə dəvət olunmuş, burada alim kimi işləmişdir. Hal-hazırda gənc alim Almaniyanın Osnabruk Universitetində muddətli iş dövəti almışdır.

2021-2022-ci illərdə S.Rüstəmovaya Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu tərəfindən maliyyələşdirilən bitkilərdə genlərin ekspresiyası ilə metabolom arasında qarşılıqlı əlaqənin müəyyən edilməsi əsasında konseptual modelin işlənilməsinə həsr olunmuş layihənin aparıcı icraçısı olmuşdur.

Gənc alim Azərbaycanda gen mühəndisliyinin yeni istiqamətlərinin inkişafı üzrə infrastrukturun yaradılması, genom redaktəsi metodlarının biotibbi tədqiqatlarda və genom seleksiyasında tətbiqi mövzusunda AMEA-nın Rəyaset Heyəti tərəfindən maliyyələşdirilən elmi-tədqiqat proqramının əsas cavabdeh icraçısıdır. O, həmçinin Amerika, Avropa, Asiya, Avstraliya və Afrika üzrə 15 ölkəni əhatə edən "The Open Wild Wheat Consortium" adlı beynəlxalq meqalayihənin Azərbaycan üzrə nümayəndəsidir.

Samirə Rüstəmovaya bir sıra xarici ölkələrdə keçirilən konfrans və simpoziumlarda elmi

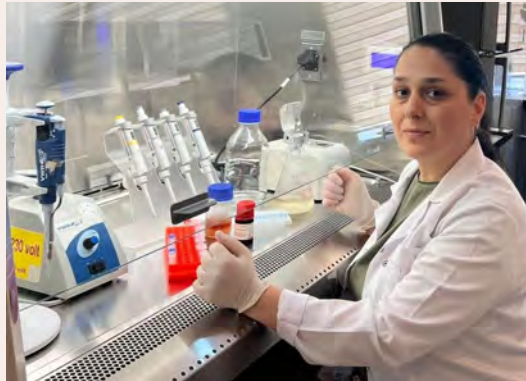
məruzələrlə çıxış etmişdir. 2016-cı ildə ABŞ Dövlət Departamentinin əsas peşəkar mübadilə proqramı olan Beynəlxalq Ziyarətçi Liderlik Proqramı (IVLP) çərçivəsində Nyu-York, Klivlend və Mayami şəhərlərində olmuşdur.

2017-ci ildə ona Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən molekulyar biologiya ixtisası üzrə dosent elmi adı verilmişdir.

Samirə Rüstəmovaya magistratura pilləsində Azərbaycan, rus və ingilis bölmələrində tədris aparır. AMEA-nın magistraturasında "Genetik məlumatın ekspresiyasının tənzimlənməsinin molekulyar mexanizmləri" fənnini, Bakı Dövlət Universitetinin magistraturasında isə "Fotosintezin molekulyar biologiyası" və "Proteomik" fənnlərindən mühazirələr oxuyur.

Azərbaycan Respublikası Elmi Tədqiqatların Əlaqələndirilməsi Şurasının biologiya, aqrar və tibb elmləri üzrə seminar şurasının üzvüdür. Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi SABAH qrupları icra komitəsinin biologiya üzrə komissiyasının üzvü kimi müəllimlərin seçimində iştirak edir.

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun Elmi Şurasının, dissertasiya şurasının üzvü kimi, həmçinin bir sıra nüfuzlu xarici jurnallarda və Elm və Texnologiyada Avropa Əməkdaşlığı COST (European Cooperation in Science and Technology) proqramında rəyçi alim kimi fəaliyyət göstərir.

ALMANİYADAN HƏDİYYƏ

Ləzgi xalqının qəhrəmanlıq tarixində iki qusarlıının – Möhübeli əfəndi Kuzunvinin və Hatəm ağa Çağarvinin müstəsna yeri var. XX əsrin əvvəllərində bolşeviklərə və erməni daşnaklarına qarşı qəhrəmancasına döyüşmüş bu iki şəxsiyyətin dostluğu bir vaxtlar dillərdə dolaşırdı. Əqidə dostları olan Möhübeli əfəndinin və Hatəm ağanın dəstələri 1918-ci ilin may ayında Əli bəy Zizikskinin dəstəsi ilə birlikdə Quba rayonunun Dığah kəndindəki "Qanlı dərə"də ermənilərin qoşununu darmadağın etmişdir. Cəmi 23 ay fəaliyyət göstərmiş Azərbaycan Demokratik Cumhuriyyəti 7 ay məhz bu iki igidin hesabına yaşamışdı. Onlar silahlı dəstələri ilə Aladaş düzündə bolşeviklərin qarşısını kəsmiş, onları Azərbaycana buraxmamışdılar.

1868-ci ildə Quba qəzasının Kuzun kəndində varlı ailədə doğulmuş Möhübeli Mahamədov Türkiyədə təhsil alıb doğma kəndinə qayıtmışdı. Qəlbən maarifçi olan bu adam öz şəxsi vəsaiti hesabına Kuzunda məktəb açmışdı, özü də orada dərs demişdi. Fəlsəfəyə və dinə aid bir neçə kitab yazmış Möhübeli əfəndi Həsən Alqadari kimi alimlərlə dostluq edir, kuzunluların savadlanmasından ötrü əlindən

gələni edirdi. Lakin bolşevizmə qarşı mübarizə onu əlinə silah almağa məcbur etdi. O, Azərbaycan-

Hatəm ağa Çağarvi

da Sovet hakimiyyəti qurulandan sonra da mübarizəni davam etdirdi. Elə buna görə də 1926-cı ildə yeni hökumətin nümayəndələri ona sui-qəsd edib öldürdülər.

1867-ci ildə Quba qəzasının Çağar kəndində anadan olmuş Hatəm Əsgər oğlu Sərkarov isə Rusiyada hərbi təhsil almış, polkovnik rütbəsinə yüksəlmişdi. Rus çarizminin Qafqazdakı siyasəti ilə barışa bilməyən bu mübariz insan vətəninə qayıdanda Möhübeli əfəndi kimi vətənpərvər insanlarla yaxınlaşır. Erməni daşnaklarına qarşı vuruşan qusarlılar və qubalılar bu mübariz insanın qəhrəmanlıqlarından ruhlanırlar. 1920-ci ilin

Hər şəkil bir tarixdir

sentyabrında onun və Möhübeli əfəndinin silahlı dəstələri bolşeviklərin 246-cı polkunu darmadağın edəndən sonra Hatəm ağa ələ keçirmək üçün Qusara iki polk göndərilir. Lakin qırmızı əsgərlər onun rəhbərlik etdiyi 300 döyüşçü ilə bacarmır. Belə olduqda yerli hökumət Hatəm ağa ilə sülh müqaviləsi bağlayıb onu Quba qəzasına milis rəisi təyin edir. Lakin yeni quruluşun haqsızlıqlarını qəbul edə bilməyən Hatəm ağa 1922-ci ildə həmin vəzifədən imtina edərək yenidən mübarizəyə qalxır. O, 500 döyüşçüsü ilə 3000 sovet əsgərinə qarşı iki ay döyüşdükdən sonra qəhrəmancasına həlak olur. Bolşeviklər xalqı qorxutmaq üçün onun nəşini furqona qoyub Qusarın və Qubanın küçələrində gəzdirir, 100-dən çox silahlı ləzgini Sibirə sürgün etdirir.

"Samur" qəzetinin əməkdaşları uzun illər arxivlərdə, o cümlədən Qusar rayonunun kəndlərində axtarırlar apararaq bu iki qəhrəmanın foto şəkillərini əldə etməyə çalışmışdır. Nəhayət, 2018-ci ildə həmin axtarışların nəticəsi olan bir şəkil qəzetdə verdik. Onu redaksiyamıza Qubadan ehtiyatda olan general-leytenant Fəxrəddin Əli-

yəv təqdim edib bildirdi ki, şəkil Möhübeli əfəndinin qardaşı Müslüm Mahamədovun oğlu Abdullanın şəxsi arxivindədir.

Orada bolşeviklərin dərsini verməkdən ötrü 1918-ci ildə Bakıya köməyə gələn ləzgilər təsvir olunur. Möhübeli əfəndi və Hatəm ağa da onların arasında idi. Həmin şəkil "Samur"un əməkdaşı, tanınmış yazıçı-jurnalist Müzəffər Məlikməmmədovun 2019-cu ildə çapdan çıxmış "Qanlı dərə" kitabında da verilib.

Bu yaxınlarda Almaniyanın Leypsiq şəhərində olarkən təsadüfən həmyerlim Elnur Həmzətovla görüşdüm. Əslən Qusar rayonunun Xuray kəndindən olan bu gəncin Möhübeli əfəndinin nəticəsi olduğunu biləndə çox sevindim. Xalq arasında Möhübeli əfəndi ilə bağlı gəzən rəvayətlərdən qəhrəmanın ucaboy, enlikürək, sarışın olduğunu bildiyimdən, Elnurun eynilə babasına oxşadığını fərqlənəndim.

Bu yaraşığı, üzügülər gəncin uzun illərdən bəri Almaniya yaşamasına baxmayaraq, ləzgi və Azərbaycan dillərində səlil danışdığını, doğma yurdunun qayğıları ilə yaşadığını görəndə qürur hissi keçirdim. O, doğmalarının uzun illərdən bəri əzizləyib saxladığı

şəkil bir şəkil mənə göstərib, onun kimə məxsus olduğunu öyrənmək istədiyini bildirdi. Şəkildən baxan

Elnur Həmzətov

çar zabiti mundirində olan bu adamın Hatəm ağa olduğuna şübhə ola bilməzdi. Möhübeli əfəndinin övladlarının qoruyub saxladığı bu şəkil bir vaxtlar Hatəm ağanın öz əqidə dostuna bağışladığını ehtimal etmək olar. Bu qiymətli hədiyyəyə görə Elnura "Samur" qəzetinin kollektivi və oxucular adından təşəkkür edirik.

Sədaqət KƏRİMOVA

REDAKSİYADAN: Oxuculardan xahiş edirik ki, Möhübeli əfəndiyə və Hatəm ağa Çağarviyə məxsus şəkilləri redaksiyamıza təqdim etsinlər.

ХАР КЪВАЙТИАНИ, ЧИЛ ИЕРВАЛ ГВАЗ ЖЕДА

Вичихъ алакьунар авай эсегьил къелем-эгли Эмира Магьмудова (Бейбутова) 1994-йисуз Кцлар райондин Хурелрин хуре дидедиз хъана. Хайи хуре юкьван мектеб акьалтарна, хизан туькьурна Кцлариз куьч хъайи ам къве веледдин диде я. Лезги поэзиядал эзаф рикI алай адан сифте шиирар «Самур» газетда чан хъана.

ИЕР Я

Квале чими эквер хъайла хъсан я,
Мекь юкьуз къвайи марфни иер я.
Хвешилив, бахтлувилив туькьурай,
РикIяй атай гьар са гафни иер я.

Гьвадивай хаз жедани кефияр?

Гатуз цуьквер, хьуйтIуьз живер иер я.
Экуьн къилий ракъин нурни чиг алай
Хважамжамдин яргъи кифер иер я.

Зул атайла рикI чуйкьудач, шад жеда,
Чандал къведа цIийи цIарар шииррин.
ЦIару тамухъ ялда рикIи, фин лугьуз,
Гьейранарда вун гамари пешерин.

Гьар са касдин рикIе чими гад хьурай,
Тебиатдик къайи къуьдни кваз жеда.
Чи гуйгьуьлар рагъ акьуна шад хьурай,
Хар къвайтIани, чил иервал гваз жеда.

МАД СА ШИИР

Зулун йикъар алуькнава марфар кваз,
РикIе гафар кIуруклар хьиз дакIгвазва.
Зи хиялри къушари хьиз рикI алаз,
Муг туькIуьриз гьазурвилер аквазва.

Зулун цуьквер ахъа жезва рикIе зи,
Мад са шиир авахъзава булах хьиз.
Акахънавай гьар жуьредин пешерал,
Чиг чикIизва перишанвал алахиз.

На зи хатур хамир мадни нагагьдай,
Зи шиирдин цуьквер алахъ тавурай.
Шадвилерихъ цIигел хъанвай зи рикIиз,
Мад садрани хажалатар такурай.

GƏNC ŞAİRİN İLK KİTABI

Oğuz rayonunun Qarabulaq kəndində boya-başa çatmış gənc qələm sahibi Əfsər Abdullayevin "Abzas" adlı ilk şeirlər kitabı işıq üzü görüb. Müəllifin kitabına belə ad verməsi təsadüfi deyil. Əfsərə görə həyatda çox şey abzasdan başlayır.

Gənc şairin mövzu dairəsi geniş və rəngarəngdir. Onun özünəməxsus həyat fəlsəfəsi var, dünyaya, cəmiyyətə yeni gözlə baxır. Lirik şeirlərində çoxlarının istifadə etdiyi bədii ifadə vasitələrinə əl atmır. Özünəməxsus təşbeh və bənzətmələrin axtarışındadır. Şeirlərində yersiz uzunçuluq da etmir. Sözüünü qısa və tutarlı deməyə çalışır. Cəmiyyətdə baş verən mənəvi çöküntü şairi sarsıtsa da, insanları xeyirxahlığa səsləyir, gözəllik axtarışı ilə özünə və oxuculara təskinlik verməyə çalışır. Bu baxımdan gənc şairin "İnsanlığ", "İnsan ömrü", "Bir qocanın xəyalıdır xəyalım", "Bu dünyanın", "Sabah" kimi şeirləri təsirli və yaddaqalandır.

Əfsər Abdullayevin "Abzas" kitabı gənc şairin oxucularla ilk görüşüdür. İnanırıq ki, gələcəkdə o, poeziya aləmində daha uğurlu addımlar atacaq, öz şeirləri ilə poeziyasevərlərin qəlbinə yol tapacaq.

Əfsər Abdullayevin "Abzas" kitabından bir neçə şeiri oxucularımıza təqdim edirik.

İNSANLIQ

İnsanlığ diz üstə sürünən zaman,
Nadanlıq yüksəlir topuqdan dizə.
Bu qədər qan töküüb, can alırıqsa,
Kim deyər, kim axı, kim insan bizə?

Yatmayın, yuxudan ayılın artıq,
Nə fərqi rəngimiz qaradır, ağdır?
Köçəndə dünyadan arxayın köçək,
Bilək ki, insanlıq hələ də sağdır.

İnsanlığ yolunda, insanam deyən,
Çəkər min əziyyət, acı, sayılmaz.
Ammə hər kəbədə təşbeh gətirən,
Əbalı molla da hacı sayılmaz.

Əsil insanlığa atılan ləkə,
Yalandan insanam deməkdir elə.
Nəyinsə xətrinə görülən əməl,
İnsanın haqqını yeməkdir elə.

“SAMUR”

MƏNİM ÜRƏYİMDƏ

Yenə pəncərəmdən ay baxır mənə,
Yenə gülümsəyir işıqlı şüşə.
Qarıdır kölgələr, biri-birinə,
Nə bulud oyaqdı, nə də bənövşə.

Alır dincliyini mürgülü gözlər,
Bəlkə də hardasa, məndən uzaqda.
Həsrətdən ürəkdə coşur dənizlər,
Gecə aram-aram addımlamaqda.

Hec kəsi vecinə almır elə bil,
Titrəyir yarpaqlar, pozulur sükut.
Bu həsrət dil ilə deyilən deyil,
Mən necə deyim ki, əllərimi tut?

Yanan ulduzların hərəsi bir qəm,
Bəlkə də başqa bir qəm əsirsən...
Mən sizin qapıdan keçən deyiləm,
Mənim ürəyimdə sən nə gəzirsən?

QURBAN OLDUĞUM

Gözlərimdə iki damla,
Bir-bir sil, qurban olduğum.
Səndən şirin, şəkərimi var,
Şirin dil, qurban olduğum.

Həyat mənə nə qəstdədir,
Ümüdlərim can üstədir.
Bəzən bülbül qəfəsdədir,
Bəzən gül, qurban olduğum.

Göylər mavi, yerlər yaşıl,
Sən də səfəsinə qoşul.
Şam yansa da işıl-ışıl,
Olmaz kül, qurban olduğum.

СТАРЫЙ КОНЬ БОРОЗДЫ НЕ ИСПОРТИТ

Кавказская мудрость

Один балхарец нагрузил своего беднягу коня горшками, кувшинами, плошками и отправился по аулам торговать. В аварском ауле был в этот день праздник скачек. Горячие джигиты съехались сюда на своих еще более горячих конях. И джигиты были прославлены, и кони были прославлены. Джигиты были стройны и красивы, а их кони еще стройнее и красивее. Глаза у джигитов горели отвагой и азартом, глаза у коней горели огнем нетерпения.

Наездники начали уже выстраиваться в ряд, как вдруг на площадь въехал мирный балхарец на своей кляче. Вид

у балхарца был полусонный, а его лошадь, казалось, совсем засыпает на ходу. Молодые джигиты подняли балхарца на смех.

— Давай, присоединяйся к нам.

— Давай, мы и твою клячу запишем в скакуны.

— Почему бы и ей не потягаться с нашими скакунами?

— Давай, скачи вместе с нами, а то некому будет подбирать за нами подковы.

В ответ на все эти насмешки балхарец молча стал сгружать со своей лошади горшки, кувши-

ны и плошки. Спокойно он сложил товар в одну кучу, спокойно сел верхом на коня и занял место в ряду джигитов.

Кони у джигитов рыли ко-

пытами землю, вставали на дыбы, перебирая в воздухе передними ногами, тогда как лошадь балхарца дремала, понурился голову.

И вот начались скачки. Как вихрь, понеслись горячие кони. Поднялось облако пыли, и в этом-то облаке, в самом хвосте его, побежала и лошадедка балхарца.

Закончился один круг скачек, потом другой, третий. Всем было заметно, как устают кони, на них появилась испарина, потом на них появилась пена, она хлопьями падала на горячую

пыль.

Ноги у скакунов как будто все больше немели, быстрота замедлялась. Как ни хлестали своих коней джигиты, как ни били их в бока задниками сапог, ничто не могло заставить коней скакать быстрее. И только кляча балхарца скакала, как прежде, — ни тише и ни шибче. Она сначала догнала задних, потом сравнялась с передними, а потом на последнем, десятом круге обошла и передних.

На понурую шею балхарской клячи пришлось повязывать гордый призовой платок. Балхарец спокойно подвел свою лошадь к горшкам, погрузил их и поехал дальше.

ЩИЙИ ЧИРВИЛЕР

Играми редакция! Авайвал лугъун хьи, чи тарихдин тИмил чирнавай чинрикай сад XIX виш йисуз ва XX виш йисан эвелра халкъдин къула чирвилерни кВенкIвечи фикирар чукIурунин месэла я. А чIавара чахь и месэладихь галаз мукъувай машгъл хьайи Къазанфарбег Зулфикъаров, Гъусейн бег Смугълуски, Гъасан эфенди Алкъвадари, Рагъимбег Абасэфендиев, Башир Султанов, Режеб Амирханов, Къасумхуьруьн Султан, Абдулгъай Жалилов, Шагърузат Султанова, Али Искендер Алкъвадарски, Гъажибег Гъажибегов, Абужафер Мамедов хьтин камалгълияр авай.

Заз Абужафер Мамедовакай са кьве цийи делил гъиз кIанзава. 1880-йисуз Къасумхуьре дидедиз хьайи ва 1934-йисуз ина вичин дунья дегишарай А.Мамедов халкъдин къула чирвилерин кIвенкIвечи фикирар чукIуруник,

гьакIни диндин тушир мектебар арадал гъуник чIехи пай кутур кас я. Адакай рахадайла саки вири авторри Абужаферан анжах 1911-йисуз Тифлисада чапдай акъатай «Куьре чIалан элифарни, ахпа гвяниз кIелдай жуз» ктаб мисал яз къалурда. Са гафни авачиз, им гзаф

къиметлу, чи чIалан тарихда Усларан алфавитдалди туькIуьрнавай пуд лагъай ктаб я. Ина аялриз дидед чIал чирун патал жуьреба-жуьре темайрай кIелдай материалар, тапшуругъар, суалар, абурун жавабар, махар, гьикаяяр, мискIалар, бубайрин мисалар ганва.

Абужафераз дидед чIал хьиз, урус, араб, туьрк чIаларни хьсандиз чидай. Ада гьатта а чIаларай бязи шаиррин шиирар лезги чIалаз элкьуьрнай. Абужафера и шиирар санал кIватIна чапдиз гъазурнай ва Тифлисада авай Къафкъаздин Чирвилерин Округдив вуганай. Амма вучиз ятIани ктаб чап хьанач. Идалай гьейри А.Мамедова алфавитни туькIуьрнай. Гъайиф хьи, и ктабдизни экв

акунач.

ДатIана халкъдин къула чирвилерни кIвенкIвечи

фикирар чукIурай Абужаферан къедалди гзафбуруз хабар авачир са ктабдикай лугъуз кIанзава. Садбуру 1911-йисал къедалди адан ктабар акъатайди туш лугъузва. Им эсиллагъ дуьз фикир туш. 1905-йисуз адан лезги чIалал «Курани шерифдин кене зикир авунвай канны муьжуьд пейгъамбардин ахвалаяр я» тIвар ганвай ктаб чапдай акъатнава.

Тифлисада басма хьайи и кIватIал Усларан алфавитдалди кхьенва. Ина Къурьанда тIварар кьунвай 28 пайгъамбардикай гьикаяяр гьатнава. Къафкъаздин Чирвилерин Округдин чIехидан буйругъдалди чапнавай и ктабдикай са къадар вахтунда диндин тушир мектебрани менфят къачунай.

Тамилла БЕКЕРОВА,
Дагъустан Республикадин
Дербент шегъер

ЖУВВАЛ ХВЕНАЙ

Гъар са халкъдихь жуввал хуьнин къилин шартIар ава. А шартIарикай сад тIварар ва фамилияр я. Гзаф халкъарихь вири дуньядиз таниш тир чпиз махсус фамилийрин формат авайвилай абур сад сада хьайи чара авун четин туш. Тарихдин делилрай аквазайвал, са вахтунда чи халкъдихьни вичиз махсус фамилийрин формат авай ва ада и рекъай виш йисара жуввал хвенай.

Лезги чIала антропонимик материалдив къадайвал баян гайитIа, фамилия са кас масадбурукай чара авун паталди адан хсуси тIварцIихь акалдай тухумдин тIвар я. Дегъ чIавара лезгийри анжах тIварцIихьай менфят къачудай, абурухь фамилияр авачир. Чи машгълур алим, филологиядин илимрин доктор, академик Ражидин Гъайдарова вичин 1996-йисуз Магъачкъалада урус чIалал чапдай акъудай. «Лезги ономастикадиз гъахьун» ктабда кхьенвайвал, фамилия лезги антропонимда цийи дережа я.

Юкъван виш йисара (V-XV асирра) лезгийри фамилия хьиз дидедиз хьайи чкадин ва бубадин тIварцIихьай менфят къачуз гатIунна. Месела: Куьре Мелик, Миграгъ Къемер, Зейнаб Хиневи, Мутай Тамалан, ШакI Чулулкан ва икI мад.

Хуьруьн тIварцIихьай XIX виш йисан эхирралди менфят къачузвай: Къуьчхуьр Саид, СтIал Саяд, КIири Буба, Ахцегъ Гъажи, Цилингни Бука, Эмиралли Пигъиржалви ва икI мад. Гъа инал лугъун хьи, чна менфят къачузвай «-ви» суффикс фарсарин «-видилай» тафаватлу я. Чи «-ви» «иви» гафуникай арадиз атанвайди я. Месела, «дигагъви» лагъайла им Дигагъдал яшамеш жезвайбурун ивидикай тир кас лагъай чIал я.

Са вахтунда чна фамилия хьиз бубадин тIварцIихьай менфят къачунай. Месела: Эмираслан Гъанидин, Букар Халикъан ва мсб. Алатай асирдин юкъваралди и формат кардик квай. Мектебдиз физвай

аялрин тIварарни гьакI хьидай: Рамазан Агъмедан, Секинат Мегъамедан, Гъажидин Али. Ихьтин гьалара бубадин тIвар гьамиша талукъвилин падежда жезва. XIX виш йисан документрай чаз бубадин тIвар талукъвилин падежда авачиз кхьенвай форматни малум я. Месела, 1864-йисуз Куьре округдин идаради КIири ва КIутIул хуьрерин сергъятар тайинардай документдай КIутIулрин комиссиядик Мегъамед Абдурагъим ва Фетали Хамет хьтин ксарни квайди малум жезва.

Урусри Къафкъаз къуна, инин халкъар муьтIуьгъарайдалай къулухь чпин модель кардик кутуна. Дагъустанда чи фамилияр «-ов (-ев)», «-ова (-ева)» суффиксралди кхьена. Месела: Зухра Юсуфовна Алиханова. Са вахтунда урусри гьам Дагъустанда, гьамни Азербайжанда чи фамилияр «-огълы», «-къызы» хьтин азербайжан гафар алава авуна кхьена. ИкI тирди XIX виш йисан документрайни малум жезва. Мисал яз 1865-йисуз урусри туькIуьрай Самур округдин Докъузпара наиблудин Къуруш, Ихир ва маса хуьрерин хизанрин сиягъар къалуриз жеда.

Урусрин ихьтин чIуру сиясатди арадиз гъайи татугайвилериз килиг тавуна, фамилийрин лезги формат вилик фена ва «хва», «хтул», «штул» хьтин гафар алава авур моделар арадиз атана. Месела: Мегъамед Гъасанан хва, Тофикъ Веледахтул, Акпер Багъираштул ва мсб. Гъа са вахтунда тухумдин тIвар акалнавай моделни арадиз атана: Агъмед Нагъийрин, Тирана Рамазанрин, Гъажийрин Али, Гъасанрин Керим ва мсб.

Чна фагъумзавайвал, гележегда лезгийрин фамилийрин цийи форматдикай, яни ихьтин моделрикай халкъди генани гегъеншдиз менфят къачуда.

Гуьлхар ГУЬЛИЕВА

АГАЛКЪУНАР ТIАЛАБЗАВА

Играми редакция! За Россиядин Красноярск шегъерда кIвалахзаватIани, 2021-йисал къедалди зи стхади зал «Самур» газетдин вири тилитар агакъарна. Авайвал лугъун, зун и газетдал, адан чинриз акъатзавай макъалайрал гьейран я. Гъар гьилера халкъдин тарихдикай, адетрикай, ацукъун-къарагъуникай, сейли ксарикай гьикъван цийи делилар чир жезва чаз. РикIивай халкъдиз къуллугъзавай газетди чахь дамах кутазава. Им тек зи ваь, Красноярскда яшамеш жезвай цIудралди лезгийрин фикирарни я.

Редакциядин кIвалахдарри «Самур» халкъдин трибунадиз элкьуьрна. Ам чи руьгъдин ивирар хуьзвай камаллувилин хазина, хайи чIал вилик тухузвай женгчи я. Куьне агъзурралди къадим ва чIалан куьгъне къатарик акатзавай гафар арадал хкана. Вишералди лезги топонимриз баянар гана. Газетди къадим девиррилай XX виш йисал къедалди халкъ чапхунчийрикай хвейи цIудралди къагъриманар винел акъудна, лез-

ги тарихдик лайихлу пай кутуна. «Самурди» икъван гагъди малум тушир вишералди халкъдин медин эсерар кIватIна. Ада датIана жегъил къелемгълийриз куьмек гана. Чаз лезги мехъер, лезги дем, мелни ким вуч ятIа дериндай чирна. «Лезги адетар», «Чи хуьрер», «Ким», «Чун», «Тарихдин геле аваз» хьтин рубрикайрик кваз чапдай акъудай макъалаяр авай тилитар за багъа эменнияр хьиз хуьзва.

Чаз чизвайвал, «Самур» газетдин кIвалахдарар тир Седакъет Керимовади ва Муьзеффер Меликмамедова «Лезги чIаланни азербайжан чIалан гафарган» ва «Азербайжан чIаланни лезги чIалан гафарган» чапдай акъуднава. Им чи халкъдин тарихда лугъуз тежедай къван чIехи вакъиа я. Им редакциядин чIехи агалкъун я. За куьн жуван ва Красноярскдин лезгийрин тIварцIихьай тебрикзава, квез мадни чIехи агалкъунар тIалабзава.

Шамил ИСКЕНДЕРОВ,
Красноярск шегъер

ХЪСАН ШИИРАР КIАНЗАВА

Играми «Самур»! Зун поэзиядал гзаф рикI алай кас я. Заз лезги шаиррин цIудралди шиирар хуралай чиде. Гьелбетта, алай девирда ихьтин шиирриз игътияж ава.

Са шумуд йис инлай вилик «Самурди» «Хуралай чира» ва «Хуралай чирна кIанзавай чIалар» рубрикайрик кваз чи шаиррин хкъгъай шиирар чап ийиз гатIуннай. Мумкин ятIа и рубрикаяр давамар хьия. Хъсан шиирри чаз жуван ватан,

хайи чIал, хайи халкъ кIанарда. Авайвал лагъайтIа, зи чирхчир жегъилризни ихьтин шиирар кIанзава. Галатун тийижиз кIвалахна 30 йисуз чи рикI алай газет хвейи «Самурдин» коллективдиз чна разивал къалурзава, адаз мадни чIехи агалкъунар тIалабзава.

Гъасрет МУРАДОВ,
Къуба район

“САМУР ДИН” МЕКТЕБ

■ Лацу шенпи хизанда виридаз пара кландай. Верчерихъ галту-гайла, мерездавай пекерикай куърс хъайила садазни хъел къведачир, адан шандакъвилерал хъуредай.

Аялар вичиз рагъ гузвай шенпидал кап алтадиз, адахъ галаз къугъвазвай. Сала авай тутун тарцин къакъан хилелай пехъре килигзавай. «Клан жеди ман! Икъван иер, хам таза шенпи туна зун хътин клалубсузди клан жеч хъи», – лагъана агъ аладарна ада.

И чъавуз къвалин суса къулалай алуднавай катул къайи хъун патал къурукъвай кандудал эцигна хъфена. Ргур яклун ниди гишин хъанвай пехърен сивиз цъаран яд гъана. Шенпиди вичин къил катулда кутурла адай гъарай акъатна. Ам чилел хкадар хъайила, катулдин къил псидин къвачел аватна. Гъайвандин къвач шупи хъанвай.

Пехърез чилел чкъанвай якларикай са тике къачуз клан хъайила свас атана акъатна. Им акур пехъ лув гана тара чуънухъ хъана. «Гъа, шенпи, гила ваз ийидайди ийида суса!» – фикирна пехъре. Ингъе суса шенпи къужахда къуна, адаз чан-рикI авуна. И кар акурла пехърен пагъ атана. «Ада захъни гецядач жеди, са клус якъ къакъудин кван», – лагъана лув гана пехъре агъуз. Клуф яклув галукинни суса вегъей кул ада акъун сад хъана.

«Шенпидиз чан-рикI ийиз, заз душмандиз хъиз вучиз килигзватIа вирида?», – саклани гъавурда акъазвачир пехъ. Гъа йикъалай адан рикIе хъиле мугъ авуна.

Шенпи члехи хъанвай. Ам эвелан хъиз иер туширтIани, канвай тапас муъкубурилай куъръу хъана къецивалза-

вайтIани хизандиз ам мад пара кланзавай. Пехъ лагъайтIа, вирида чукурзавай. Адани хъиле гъатна «Куъне вучайтIани зун инай санизни фидач», – лугъузвай.

Къвалин иесиди пехъре мугнавай тар мишердив атIайла, ада вичиз патав гвай маса тарце цийи мугъ расна. Гила ада хъилей къвалинвиар ахвариз фейила ахътин ванер акъудзавай хъи, ксанвай-бур цай илисайбур хъиз ахварай аватзавай.

Пехъре качин чанни туътуъниз гъанвай. «Ви цъакулар сад-сад ялна акъуд-

ПЕХЪНИ КАЦ

МАХ

дай за», – фикирзавай ада. Кац пехъ алай тарциз акъахиз алахъдай, ингъе шулу тапацди адан чIалаз килигдачир.

Пехъре качихъ хъел кутун патал адал вичин клуфа гъатай къван къван тир, клерец тир, шуъмягъ тир вегъиз хъуредай. Гъа икI, абуруз са-сад аквадай вил авачир.

Къарилай са къуз чепелукъар къунихъ къил акахъай кац тамуз акъатна. Гъава мичIи хъайила ам са фуруз аватна. Инин цлар акъван цIалцIам тир хъи, кацивай анай ахкъатиз хъанач. «Зи тапас шулу туширтIа, хкадарна акъатдай зун инай. Гила вучда, гъикIа?» – шерзум

хъана кац.

Кац такурла пехърен къарай атIана. «Ам вутI хъанатIа, кац авачиз югъ акъатдач хъи», – фикирна пехъре.

Югъни ахъа хъана, амма кац атана акъатнач. «Ам вутI хъанатIа килигин кван», – лагъана лув гана пехъре.

Тамун винелай алатдайла къушраз садлагъана «мяу, мяу» ийидай ванер хъана. Пехъре хвешила ван къвезвай-нихъ лув гана.

Кац къил хкажайла адаз фурун къерехдал пехъ акуна. Са герендила пехъре фуруз са хел вегъена. «Ада залай гъил къа-чудачни?» – хъел акатна кацик. Ингъе пехъ санал акъвазвачир. Ада датIана фуруз са вуч ятIани вегъизвай.

Эхирни пехърез вичиз куъмекиз кланзавайдан гъавурда акъур кациз хвешила хъана. Фур ацIайла кац анай акъатна. Пехърев агатна, тапацрив адан гардан къуна. Вичи-вич квадарай пехърез хвешила вучдатIа чизвачир. Адан рикIиз са чимивал чкъанвай. Икъван гагъди я вичи садазни хъсанвал тавур, яни масадавай хъсанвал такур пехърен вилерал хвешивилин накъвар акъалтнавай.

Кацни пехъ санал къвализ хтана. Гъа йикъалай пехъре алаз-алачиз кичIерардай ванер акъудзамачир, качихъни хъел кутазмачир. Кац лагъайтIа, вичиз цукIрада тунвай тIуънин са пай къушраз гузвай. Къвалинвиарни гила заха хъанвай. Пехърен къилих дегиш хъанваз акур абуру адаз ичин тарце къуларикай регъят мугъ раснавай. Гила адаз марфарикайни живерикай кичIезмачир.

Гъа икI, къве мидядикай дустар хъана.

Севда АЗИЗРИН

Рикиел хуьх!

ГАФАР ГЪИКИ ДУЪЗ КХЪИДА?

Гафар дуъз кхъин патал абурун формайра сесерин нубатар чир хъана кланзава. ЧIала са гафунин къилдин формайра сесер гагъ садбур, гъагъ масадбур хъуниз нубатар лугъуда.

I Ачух сесерин нубатар:

- а) **и – е(э):** вегъин – вегъемир; къежин – къежей;
- б) **уь – е(э):** уьцIуьн – уьцIвей; регъуьн – регъвез;
- в) **у – а – и:** галкIун – галкIай – галкIиз; хкун – хкай – хкиз;
- г) **у – а:** атIун – атIай; атун – атай;
- д) **и – а:** дигин – дигай.

II Ачух тушир сесерин нубатар:

- б – пп:** гъаб – гъапар;
- г – кк:** мег – мекер;
- д – тт:** гад – гатар;
- б – пI:** къеб – къепер;
- гъ – къ:** легъв – лекъвер;
- ж – чч:** раж – рачар;
- з – цц:** къаз – къацар.

Вансуз зайифбур абруптивралди эвез хъун:

- к – кI:** вак – вакIар;
- т – тI:** вирт – виртIер;
- хъ – къ:** гъахъ – гъакъар.

Вансуз зайифбур вансуз гужлубуралди эвез хъун:

- к – кк:** кек – кикер;
- п – пп:** туп – тупар;
- т – тт:** вахт – вахтар;
- хъ – къ:** хъвехъ – хъуькъвер;
- ч – чч:** карч – крчар.

Ачух сесерин нубатар – анжах глаголра ва ачух туширбурун анжах сущестительнийра къиле физва.

МАСДАРРИЗ ФИКИР ЦЕ

Аялривай гзаф вахтунда жумлада **къун, рахун, къакъатун, клелун, хкажун, хъуьруьн, гъазурун** хътин масдарар дуъз кхъиз жезвач.

Месела, икI кхъизва:

Душмандин вилик пад къан патал. Адан ацукъин женг, къарагъин женг, рахан женг я.

Къваливай яргъал къакъатин хъсан туш.

Гъвар хкажин четин я.

Аквазвайвал, ина масдаррикай дуъздакач менфят къачунвач. Дуъз тир вариант икI я:

вилик пад къун патал; ацукъун женг, къарагъун женг, рахун женг я; яргъал къакъатун хъсан туш; Гъвар хкажун четин я.

ЧИ БУБАЙРИ ЛАГЪАНАЙ...

- Улам чирна, вацIуз гъахъ.
- Хатур авурдан хуралай хер кими жеч.
- Рехъ яргъалди хъайитIани, дуъзди хъурай.
- Къуншидив дуствилелди эгечIа, амма сергъят чIурмир.
- Бармакдиз къимет гумир, акъулдиз къимет це.
- Бармак алукулналди никай хъайитIани итим жедач.
- Жуван къвалин цларини чим гуда.
- Диде рикIин экв, буба уьмуьрдин рекIв я.
- Къвалин сир къаву къевирда, сурун сир накъвади.
- Цай къула кланда, чим рикIе.
- Вуч хъанатIа чир мийир, вуч жедатIа къатIутI.
- Вуна дуъзвал хуьх, дуъзвили вун хуьда.
- Са тIимил къамаз, тIуьнвивай акъваз.
- Къарагъардай чкадал ацукъмир.
- Нефсиниз кланивал мийир.
- Дидедин чIарар веледри рехи ийида.
- Къве шуъмягъ сад хъайила, клерец арадай акъудда.
- Жуван ирид аквадач, къуншидин сад аквада.
- Гъар вацI гуьлуьв агакъдач.
- Дагъдизни далу кланда.
- Жуван мехъер туна, къуншидин мелез фимир.
- Агъзур халадила са диде хъсан я.
- Бубадила хай рахамир, хару яда.
- Аял авачир къвални яд галачир регъв сад я.
- Хъел атайла, акъул катда.
- КичIедакай дуст къамир.
- Дуъзвал хъсан я, дуъзенавал ваъ.
- Дуъзвили девлет тагъайтIани, гуьърмет гъида.

Epitafiya

MƏNİM ƏZİZ MÜƏLLİMİM

Qusar şəhər 1 saylı orta məktəbini müxtəlif illərdə bitirmiş məzunlar üçün Dilarə Bağirovanın vəfat etməsi xəbəri ağır və üzücü oldu. 90 illik mənalı ömür yaşamış bu geniş dünyagörüşlü, savadlı ziyalıyı yaxından tanıyan, onunla vaxtaşırı ünsiyyətdə olanlar üçün bu, böyük itkidir. Çünki səmimiyyəti, mehribanlıığı, elcanlılığı, insanpərvərliyi sayəsində uzun illər ərzində çoxlarının doğmasına çevrilmişdi. Ondən ötrü "özgə" anlayışı mövcud deyildi, məzunları ona doğmaları qədər əziz idi. Onların uğurlarına sevinir, problemləri ilə maraqlanır, ağıllı məsləhətlər verirdi.

İllər boyu bayramlarda, təntənəli günlərdə telefon dəstəyində Dilarə müəllimənin gur, şaqraq səsini eşitməyə öyrəşmişdik. O, bəzən tələbələrini qabaqlayaraq özü zəng edər, nikbin əhval-ruhiyyəsi ilə ürəklərdə iz qoyardı.

Dilarə müəllimənin bir vaxtlar dərslərini gənclər hazırda Azərbaycanda və onun hüdudlarından kənarında xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrində çalışırlar. Uzun illər pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olan, 1975-1985-ci illərdə

Qusar şəhər 1 saylı orta məktəbinin direktoru olan bu insanın yetirmələri həyatda qazandıqları uğurlara görə ona borclu olduqlarını tez-tez etiraf edirlər.

Yaşı ilə əlaqədar təqaüdə çıxması, ömrünün ahıl çağında ömür-gün yoldaşını, uzun illər Qusar Rayon Partiya Komitəsində rəhbər vəzifələrdə çalışmış savadlı, işgüzar ziyalı, rayon arxivinin sənədlərinin qorunub saxlanması böyük xidmətləri olan İsmayıl müəllimi itirməsi də onu dəyişdirə bilmədi. Ürəyinin bütün məhəbbətini övladlarına, nəvələrinə bəxş edərək onların əhatəsində yaşadı. Qızı Qəmərin vaxtsiz ölümü olmasaydı, qollarının gücü, ayaqlarının taqəti əsla azalmazdı. Amma o, öz dərdini ətrafındakılara hiss etdirmədən çəkməyi bacaran nadir insanlardan idi.

Dərin yaddaşı, gözəl hafizəsi olan Dilarə müəllimə nəinki Qusarda, bəlkə də Azərbaycanda ən çox mütaliə edən adam idi. Onun mənim kitablarımın ilk oxucusu olması ilə ürəkdən fəxr edirəm. Onları oxuyub tez-tez mənimlə təhlil edər, qeydlərini bildirirdi. Hər dəfə ona baş çəkməyə gedəndə sadəli-

yini, göstərdiyi diqqət və qayğıni görüb mütəəssir olardım. Xoşbəxtlikdən onun xoş xasiyyəti ailə üzvlərinə də keçib.

Noyabrın 10-da 90 yaşı tamam olacaqdı, rayon ictimaiyyəti onun yubileyini təntənə ilə qeyd etməyə hazırlaşdı. Heyf, ölüm öz hökmünü verdi. Dilarə müəllimə kimi zəngin mənaviyyətli bir el ağbırçayını itirdik. O, bir nur kündəsi idi, bu nurdan hamıya pay düşürdü. Allah rəhmət eləsin! Yeri behişt olsun! Əzizlərinə Allahdan səbir diləyirəm.

Sədaqət KƏRİMOVA

ГАФАРГАН

Келзавайбуру чи машгьур шаир Азиз Алеман шиирра дуьшуьш жезвай бязи гафариз баян гун тГалабзава. Агъадихъ чна а гафариз баян гузва.

Багъзур	– океан
Баяб	– инсан авачир чуьл
Бених	– гуьмбет
Дежгеяр	– вариацияр
Жисри	– орбита
Илфим	– вилик финин гьерекат
Ибар	– кьурулуш
Кевкес	– гьевес хкаж хьун
Къанас	– рангарин сад-садаз аксивал
Къакъуш	– герек шей алай чка таквадайди
Къуьлуьшан	– къуьл ийидайди
Къимкъи	– гьамбардин къиф
Къивалам	– ламу дараматра жедай пепе
Къевклев	– гзаф къалин кIачIичIлух авай там (джунгли)
Майзар	– эпиграфдилай сад лагъай цIар авуна теснифзавай муьжуьд цIарцIин шиир
Мугълаб	– рикIин мурад
Нан	– дережа
Найшан	– инсандиз эбеди жегьилвал гудай дарман
Садас	– кутугайвал (гармония)
Тахсам	– карцер
Турвах	– ватандихъ цIигел хьун

АГАТ, ДУСТАР!

И мукъвара чна Бакуда «Лезги чIалан клуб» кардик кутада. Дидед чIалаз икрам авун, чи ватангьлияр агудун патал гьафтада садра кIватI жеда. Рахада, хьуьреда, санал маниьрал илигда, шиирар лугьуда, цIийивилерикай хабар гуда. Чи халкъдин адетар, фольклор, поэзия, макъамар рикIел хкун,

чи медениятдин ва руьгьдин алемда кьиле физвай вакъийарикай веревирдер авун патал ким туькIуьрда чна.

Чи шаирар, чIугварар, алимар, манициярни макъамчияр мукъувай чирдай «Лезги чIалан клуб» виридан рикI алай бубад кIвализ элкьуьрдай ният ава чакъ. Гьавиляй дидед чIалал кьиле фида чи мярекатар. Чайдин суфрадилахъ ацукьна верци ихтилатрал илигда. Чи кьилин ниятрикай сад дидед чIал кIанарун, чи ватангьлийриз лезги чIалал савадлудаказ кхьиз чирун я. Чирун садрани геж туш лагъана рикI алаз эгечIада чун и кардив.

И кар рикIяй ятIа, чав агат! Клубдин сифтегъан кIватIал 8-октябрдин сятдин 17:00-даз «Азербайжан» нешриятда, «Лезгинка» къуьлуьнин мектебда кьиле фида.

Тел.: 055 530 10 05

О НАС ПИСАЛИ...

...Еще задолго до нашей эры, тогда Самур назвался Албаном, было государство Кавказская Албания. Его жители отличались воинственностью и удивительной смелостью. Не случайно же до сих пор в Грузии так пугают непослушных детей: «Придет леки, заберет тебя». Лезги

уводили отсюда невольников и продавали их. В Дагестане, например, вплоть до XIX века был невольничий рынок. Такова еще одна древняя традиция лезгин, дошедшая до нас по книгам того времени: народ-воин.

К слову сказать, за исключительную порядочность, бесстрашие и

высокое воинское искусство лучших из лучших лезги в XIX веке приглашали в Санкт-Петербург в Собственный Его Величества конвой Государя Императора.

Мурад Аджиев.

Лезги из Тагирджала. Журнал «Вокруг света». №4, М., 1991

ЛЕЗГИНКА
СИГЛОК - ДЖИГЫТЫ - ЖИГИТАР

Школа Кавказских танцев

Детская группа
Суббота и воскресенье
10:00 - 11:00, 11:00 - 12:00
Ясамальский филиал

Женская группа
Вторник и четверг
19:00 - 20:00

Мужская группа
Суббота и воскресенье
12:00 - 13:00
Ясамальский филиал

Понедельник и среда
20:00 - 21:00
Ясамальский филиал

Индивидуальные уроки для жениха и невесты

055555393

Баş редактор
Sədaqət KƏRİMOVA

www.samuronline.com
sedagetkerimova@gmail.com

✓ Вири гана, чил къачу.

✓ Риб акат тийидай чкадик гаф акатда.

✓ Уба течирдаз бубани чир жедач.

Ünvan: AZ 1073 Bakı,
Mətbuat prospekti,
"Azərbaycan" nəşriyyatı,
3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
055-530-10-05